

Nieuwsbrief
nr. 10
Thema: Herman Bianchi
Juli 2016

Inhoud

Blz. 3. Inleiding

Blz. 4. Herman Bianchi - Over criminologie, emoties en ongerijmdheden

Blz. 7. De vrijplaats als onderhandelingsruimte

Blz. 10. De ontwikkeling van het herstelrecht in Nederland

Blz. 12. Herstelrecht aan de VU

Blz. 14. De actualiteit van Bianchi

Blz. 16. Herman Bianchi in fragmenten

Zie onze [internetsite](#).

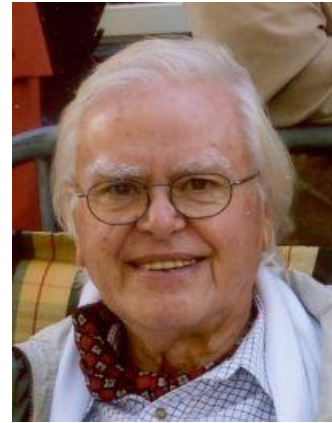
Suggesties, vragen en/of opmerkingen? We zijn te bereiken via crimestillpays.rechten@vu.nl.

Inleiding: Prof. Dr. Herman Bianchi

Door Sietse Steenstra

Deze Nieuwsbrief is geheel gewijd aan Prof. Dr. Herman Bianchi, de eerste hoogleraar Criminologie aan de VU, die op 30 december 2015 overleed, 91 jaar oud.

Hij werd begraven op 7 januari in Lollum (Fr.) na een herdenkingsdienst in Leeuwarden. Mede omdat door de weersomstandigheden in Friesland (code rood) weinig criminologen daarbij aanwezig waren, is op de VU op 19 februari een aparte herdenkingsbijeenkomst gehouden. Deze Nieuwsbrief is de weerslag van die bijeenkomst.

Er waren 6 voordrachten, merendeels van oud-studenten van Bianchi, en er werd een korte film vertoond die Bianchi in 1981 samen met studenten en het AudiVisueelCentrum van de VU maakte over 'de gevangenis' met als uitgangspunt de horrorbeelden van Piranesi. René van Swaaningen en Kees Sluys belichtten vooral zijn leven en werk, terwijl Sietse Steenstra, Joost OudeGroen (als vervanger van Anneke van Hoek) en Wim Huisman aandacht besteedden aan Herstelrecht, waar Bianchi een hartstochtelijke propagandist van was. Marc Schuilenburg memoreerde de actualiteit van Bianchi. Het gemakkelijkst zou zijn geweest de zes voordrachten in extenso op te nemen in de Nieuwsbrief ware het niet dat drie sprekers slechts gebruikmaakten van aantekeningen, één voordracht te lang was om geheel over te nemen en een andere reeds was verwerkt in twee artikelen.

Deze Nieuwsbrief bevat dus zes geredigeerde, maar geautoriseerde, voordrachten over het leven en werk van Prof. Dr. Herman Bianchi, die van 1958 tot 1987 hoogleraar Criminologie was aan de VU. De eerste is van René van Swaaningen, hoogleraar Internationale en vergelijkende Criminologie aan de Erasmus universiteit. Hij was student-assistent van Bianchi en organiseerde met hem de International Conference On Penal Abolition (ICOPA0) in 1985. Hij verwerkte zijn voordracht op 19 februari in twee artikelen in het Tijdschrift voor Criminologie (2016-1) en Culturele Criminologie (2016-1). Daar zijn ook de literatuurverwijzingen te vinden. De tweede, derde en vierde voordracht gaan over 'Herstelrecht', Bianchi's meest geliefde onderwerp. De tweede is van Sietse Steenstra, oud-universitair docent Criminologie VU; met Bianchi en anderen zette hij in 1968 aan de VU de Vrije Studierichting Criminologie op en hij werkte in de jaren zeventig mee aan het project Vrijplaats, een (eerste) poging van Bianchi om tot Herstelrecht te komen. Joost Oude Groen, directeur van de Stichting Restorative Justice Nederland verving de door ziekte verhinderde Anneke van Hoek, alumna Criminologie VU, mede-oprichtster (samen met alumnus Gert-Jan Slump) van Restorative Justice Nederland en samen eerste winnaars van de Bianchi Herstelrecht Prijs. Ook Wim Huisman, hoogleraar Criminologie aan de VU, heeft een bijdrage. Hij was één van de laatste studenten die colleges van Bianchi volgden. Hij promoveerde aan de VU bij Prof. Henk van de Bunt en werkt nu mee aan de Bijzondere Leerstoel 'Herstelrecht' aan de VU. Tenslotte zijn er nog twee meer persoonlijke bijdragen over Bianchi. De eerste van Marc Schuilenburg, huidig universitair-docent Criminologie aan de VU; voor zijn dissertatie 'Orde in Veiligheid; een dynamisch perspectief' ontving hij in 2014 de driejaarlijkse Willem Nagelprijs van de Nederlandse Vereniging voor Criminologie. Samen met van Steden en Oude Breuil redigeerde hij 'Positive Criminology. Reflections on Care, Belonging and Security. Den Haag; Eleven International Publishing, 2014. De tweede is van Kees Sluys, oud-student sociologie/criminologie VU; hij was redacteur van de VPRO-Gids en schreef de biografie van Bianchi: Herman Bianchi en zijn levenslange strijd voor gerechtigheid. Uitgeverij Bas Lubberhuizen, 2015. Eerder publiceerde hij een biografie over Mart Smeets.

In Memoriam Herman Bianchi (Rotterdam 14 december 1924 – Leeuwarden 30 december 2015)
Door René van Swaaningen

“Ik heb al mijn criminologische kennis van uitgespuugde figuren”
Herman Bianchi

In 1953 was Bianchi de eerste wetenschappelijk (promotie)assistent in de criminologie aan de VU. Het valt Bianchi's promotor, de meervoudig minister van onderwijs, rector-magnificus en hoogleraar strafrecht professor Isaac Arend Diepenhorst, te prijzen dat hij Bianchi op die manier de ruimte gaf de criminologie als zelfstandig terrein van wetenschap op te bouwen. Na de voltooiing van zijn (wat toentertijd zeer uitzonderlijk was!) in het Engels geschreven theoretisch-criminologische proefschrift *Position and Subject-Matter of Criminology* (in 3 jaar! 1956) werd hij kort daarna in 1958 benoemd als lector in de criminologie aan de VU Amsterdam. De VU volgde daarmee de oudere universiteiten die al eerder een lector of hoogleraar Criminologie hadden benoemd: Utrecht 1953 Kempe, Groningen 1953 De Rooy, GU Amsterdam 1957 Wiersma. Nagel werd in 1956 te Leiden buitengewoon hoogleraar Penologie omdat de hoogleraar Van Bemmelen, de auteur van 'Criminologie; Leerboek der Misdaadkunde', van zijn leeropdracht Strafrecht en Criminologie het onderdeel criminologie niet wilde afstaan. Na zijn benoeming heeft Bianchi ook direct het eerste 'echte' criminologische tijdschrift in de Nederlandse taal (Nederlands Tijdschrift voor Criminologie) mede-opgericht en toen hij in 1961 hoogleraar in de criminologie werd, het initiatief genomen tot een krachtenbundeling van diverse afdelingen voor criminologie in den lande: de Stichting Interuniversitair Criminologisch Contact Orgaan (SICCO). Onder zijn hoogleraarschap is de criminologie, met de oprichting van een Criminologisch Instituut aan de VU Amsterdam in 1965, met meerdere wetenschappelijk medewerkers en een vierjarige opleiding criminologie (na een kandidaatsexamen rechten of sociale wetenschappen) in 1968, uitgegroeid tot een autonoom sociaalwetenschappelijk veld van onderzoek binnen de juridische faculteit van de VU.

Het is vanuit hedendaags perspectief interessant om te zien hoezeer de criminologie in de jaren vijftig aansloot bij strafrechtelijke thema's. Bianchi's aanvankelijke focus op voorzichtige strafrechtshervorming, in de lijn van de Utrechtse School van Pompe, Baan en Kempe, was hier geen uitzondering op (Van de Bunt, 1988). En toch zien we ook in die tijd hoe Bianchi's dichterlijke vrijheid en emotionele uitglijers hem op weerstand komen te staan; een weerstand die later alleen maar sterker zal worden (zie Steenstra, 1988: 78). Drie jaar na zijn benoeming als hoogleraar zal hij, met zijn boek *Ethiek van het straffen* uit 1964, zowel de basis leggen voor zijn belangrijkste 'erfenis' aan de criminologie, de herstelrecht benadering, als de afwijzing van zijn werk door het grootste deel van de criminologische gemeenschap inluiden.

In 1984 werd ik student-assistent van Bianchi en in 1985 hebben we samen het International Conference on Prison Abolition (ICOPA) georganiseerd dat mijn eigen prille wetenschappelijke carrière mede door het Engelstalige boek dat naar aanleiding van het congres verscheen, ook direct in een stroomversnelling bracht. Van Bianchi's eruditie heb ik veel opgestoken en voor het feit dat hij mij altijd alle ruimte (en de credits) heeft gegeven ben ik hem bijzonder dankbaar.

Ik wil U meevoeren langs de volgende vier elementen uit Bianchi's criminologische erfenis. Naast de al gememoreerde institutionalisering van de criminologie als zelfstandige wetenschap zijn dat: het abolitionisme, de introductie van nieuwe criminologische perspectieven (de labelingbenadering en de kritische criminologie) en het (mede) leggen van de basis van de historische criminologie in Nederland.

Samen met zijn Rotterdamse collega Louk Hulsmans is Herman Bianchi vooral de geschiedenis in gegaan als één van de grondleggers van het abolitionisme: de stroming in de criminologie waarin 'criminaliteit' als valide begrip en 'straf' als legitiem antwoord daarop worden verworpen (Ruggiero 2010; Van Swaaningen & Blad 2011). Waar Hulsmans abolitionisme vooral gericht is op decriminalisering, kan Bianchi worden getypeerd als een representant van een op

depenalisering gericht abolitionisme: hem gaat het er met name om de vrijheidsstraf zoveel mogelijk terug te dringen door hiervoor non-punitieve alternatieven te ontwikkelen. In die zin kan Bianchi worden gekenschetst als een voorloper van de hedendaagse 'restorative justice' of herstelrechtbeweging. In zijn in memoriam voor het Tijdschrift voor Herstelrecht gaat Jacques Claessen (2016) hier nader op in. Zijn ideeën over de vrijplaats als onderhandelingsruimte voor conflictbemiddeling en zijn idee van 'assensus' als alternatieve procedurele orde zijn in dit verband de bekendste voorbeelden.

In *Ethiek van het straffen* kritiseert Bianchi het feit dat het slachtoffer uit het strafproces is weggedefinieerd en slechts op de achtergrond fungeert als aangever en getuige. Op basis van een Bijbelse visie op gerechtigheid, die hij met het Hebreeuwse woord *tsedeka* aanduidt, ontwikkelde hij een alternatief rechtsmodel waarbij in reacties op criminaliteit zowel rekening wordt gehouden met het vermogen van de dader om zijn schuld te dragen en zijn straf te accepteren, als een aanzet wordt gegeven tot verzoening met het slachtoffer. Alleen dan zou er sprake kunnen zijn van normherstel, door Bianchi aangeduid als eunomie. Deze gedachte ligt al betrekkelijk dicht bij het pas in de jaren negentig zeer invloedrijk geworden idee van *reintegrative shaming* (Braithwaite 1989).

Later, meest nadrukkelijk in een in 1985 verschenen geactualiseerde en uitgebreide versie van het boek, *Gerechtigheid als vrijplaats*, voegt Bianchi hier een procesrechtelijk element aan toe, dat hij assensus noemt. In het assensusmodel maakt het strafrechtelijke idee van waarheidsvinding plaats voor het privaatrechtelijke idee van de partij-waarheid. Het gaat erom of de *conflictpartijen* het eens kunnen worden over de toedracht van de feiten en welke gevolgen daaraan verbonden moeten worden en niet om wat de overheid daarvan vindt. Bianchi omarmt de labelingbenadering in de criminologie wanneer hij stelt dat de schijn-consensus over de strafrechtelijke definitie van problemen moet worden ontmaskerd door de definitiemacht van het probleem weer aan de conflictpartijen terug te geven. Hiermee sluit hij ook nauw aan bij de Noorse criminoloog Nils Christie, die in 1977 zijn invloedrijke artikel 'Conflict as Property' het licht had doen zien. Bianchi voegt hier aan toe dat hiertoe een zogenaemde 'vrijplaats' voor conflictbemiddeling dient te worden ontwikkeld, waar politie en justitie geen toegang hebben. Hij stoelt dit idee op recht van kerken of ambassades om mensen die vervolgd worden asiel te verlenen. Wanneer de conflictbemiddeling in een vrijplaats slaagt, dient het Openbaar Ministerie het recht op vervolging te verliezen. Hoewel het met vrijplaatsen voor daders van commune delicten niets is geworden, bestaan er nog steeds wel kerken waarin uitgeprocedeerde asielzoekers worden opgevangen.

Een andere belangrijke bijdrage van Bianchi aan de criminologie is dat hij begin jaren zeventig, met de introductie van de labellingbenadering en de kritische criminologie in Nederland, een sleutelrol vervulde in de perspectiefwisseling in de criminologie in de jaren zeventig. Nadat de criminologie een eeuw lang vrijwel uitsluitend etiologisch en dadergericht was geweest, kwam eind jaren zestig het accent op de sociale reacties op criminaliteit te liggen. Bianchi was, naast de Rotterdamse hoogleraar criminologie Peter Hoefnagels, een belangrijk pleitbezorger van een dergelijke criminologie van de *lawmaker* naast, of zelfs in plaats van, de klassieke criminologie van de *lawbreaker*. In minder dan tien jaar tijd was de criminologie totaal veranderd. In de jaren zeventig gaat het in de criminologie vooral over de wijzen waarop op criminaliteit wordt gereageerd. Het meest radicale voorbeeld van een dergelijke, op het kritisch volgen van het strafrechtelijk systeem gerichte inleiding in de criminologie is Bianchi's nog altijd uitdagende *Basismodellen in de kriminologie* uit 1980 - met een 'k'. Op dit boek is veel aan te merken. Het is, zoals in vrijwel alle recensies werd verzucht, slordig en eenzijdig. Maar het confronteerde studenten wel met de impliciete mens- en wereldbeelden achter zogenaamd 'zuiver wetenschappelijke' inzichten en stelde schijnbare vanzelfsprekendheden ter discussie.

Een 'anti-establishment' en 'anti-conventionele' positie is eigenlijk al van meet af aan zichtbaar in zijn werk; eerst vrij impliciet, maar toen de tijd er rijp voor was steeds explicieter. Reeds in zijn dissertatie *Position and Subject-matter in Criminology* uit 1956 pleit Bianchi voor een ontkoppeling van de criminologie uit de moederschoot van het strafrecht, omdat dat de

criminologie gereduceerd heeft tot een hulpwetenschap. Hij stelt dat de criminologie voor haar theoretische ontwikkeling het meest te leren heeft van de fenomenologische antropologie.

Later kwam daar de geschiedenis bij. Onder andere met zijn promotorschap van een aantal historische dissertaties, heeft Bianchi ook aan de basis gestaan van de historische criminologie. Hij had zich altijd graag bezig gehouden met geschiedenis en naarmate hij aan de actuele penologische ontwikkelingen minder dacht te kunnen bijdragen begon die historische belangstelling een steeds meer centrale plaats in te nemen. In 1978 heeft hij met onder andere Pieter Spierenburg aan de wieg gestaan van de International Association for the History of Crime and Criminal Justice, die tot op de dag van vandaag het forum voor historische criminologen is.

Juist omdat Bianchi historisch onderzoek vooral gebruikte om er lessen voor het heden uit te kunnen trekken of in ieder geval om hedendaagse fenomenen mee te kunnen duiden ontmoette hij weerstand onder vakhistorici. De vermeende historische voorbeelden die Bianchi zag bleken ook niet altijd te kloppen. Toch moeten we vaststellen dat Bianchi ook omdat hij vakhistorici als van Deursen en Huussen en een rechtshistoricus als Sjoerd Faber bij de begeleiding van de promotie-onderzoeken betrok hij toch een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de ontwikkeling van de historische criminologie. Als we kijken naar de historisch-criminologische proefschriften die (mede) onder Bianchi's begeleiding zijn verschenen: Van Ruller over de gratieverlening aan ter dood veroordeelden; Roodenburg over de rol van de kerkeraad bij conflictbeslechting en Van der Meer over homovervolgingen in de 17e eeuw, dan kunnen we zelfs stellen dat deze fase in zijn wetenschappelijke carrière tot de meest succesvolle episoden behoort.

Bianchi had weinig op met de ontwikkeling van de criminologie naar een toegepaste beleidswetenschap. Om te voldoen aan de behoefte aan onderzoek waarin concrete beleidsaanbevelingen werden gedaan is ooit in 1973 het ministeriële onderzoeksinstituut WODC opgericht. Bianchi (1974) maakte (mede) naar aanleiding daarvan een onderscheid tussen 'gouvernementele' criminologie, die het establishment bedient met systeeminterne adviezen, en een 'non-gouvernementele' criminologie waarin een kritische, systeemexterne positie wordt ingenomen. Op dit artikel, dat stellig tot één van Bianchi's meest geciteerde stukken behoort, is op zich niet zoveel aan te merken; het is bij grondige lezing in ieder geval veel milder dan hoe het indertijd is geïnterpreteerd. Maar midden jaren zeventig werd in brede kring gesuggereerd dat Bianchi in zijn stuk had beweerd dat 'echte' criminologie aan de universiteit werd bedreven en dat op het WODC uitsluitend 'His Masters Voice' werd verkondigd. Dat staat er niet, maar zo is het wel de geschiedenis ingegaan.

Na zijn emeritaat heeft Bianchi zich niet meer expliciet bezig gehouden met de criminologie. Omdat criminologen vooral hebben bijgedragen aan de maatschappelijke uitsluiting van kwetsbare groepen, vond hij het altijd al een 'wetenschap van de schande' en veel beter is het volgens hem niet meer geworden. In plaats daarvan is hij zich gaan richten op de vrijmetselarij en heeft hij zich verdiept in mystici als Hildegard van Bingen. Zijn naam 'Herman', waar hij vanwege de reminiscenties aan de *Mann* van het *Heer* – soldaten dus – als pacifist altijd al een hekel aan heeft gehad, heeft hij ingeruild voor 'Thomas', de eeuwige twijfelaar en zijn Protestante geloof voor het Katholicisme, dat vanwege de liturgie en de centralere plaats van de mystiek in het geloof, beter paste bij de latere ontwikkeling van zijn leven (Sluys, 2015). Toen hij door kreeg dat, naast de onmiskenbaar neopositivistische wending die zich in de criminologie had voltrokken, ook de herstelrecht benadering opgang had gemaakt, kreeg Bianchi weer meer interesse in zijn oude vakgebied. Bij leven en welzijn is er een Bianchi Herstelrecht Prijs in het leven geroepen en binnenkort wordt aan de VU Amsterdam een Bianchi-leerstoel voor herstelrecht ingesteld.

Herman Bianchi heeft een onmiskenbaar stempel gedrukt op de ontwikkeling van de Nederlandse criminologie van de jaren vijftig tot de jaren negentig. Het hoogtepunt van zijn carrière ligt in de jaren zeventig, toen hij bijkans de status van goeroe had bereikt voor een jonge generatie die toen de wereld wilde veranderen. Hij heeft een aantal maatschappelijke en justitiële ontwikkelingen intuïtief haarfijn aangevoeld. En aan het feit dat een op herstel gerichte benadering van criminaliteit ooit de wind mee zou krijgen heeft hij nooit getwijfeld.

De vrijplaats als onderhandelingsruimte

Door Sietse Steenstra

Eén van de belangrijkste onderwerpen in Bianchi's werkzame leven was zijn streven de strafrechtspraktijk in Nederland te veranderen in een vorm van herstelrecht: het (begeleid) onderhandelen tussen slachtoffer en dader over het vaststellen en bekennen van schuld, over schadevergoeding of compensatie, over herstel van betrekkingen en het (vrijwillig) aanvaarden van een straf (boete, vrijheidsbeperking, maatregel).

Begin jaren zestig verschenen er twee publicaties van Bianchi die zijn verdere leven mede hebben bepaald. Kort nadat hij in januari 1961 zijn inaugurele rede als de nieuwe en eerste hoogleraar criminologie aan de VU had uitgesproken kwam het boekje 'De homoseksuele naaste' uit. De andere publicatie is 'Ethiek van het straffen'. Het was vooral een aanklacht tegen de vigerende strafrechtspraktijk met als alternatief een behandeling van de dader met de bijbelse gerechtigheid als richtsnoer.

Ook dit was bewust uitgegeven nadat hij hoogleraar was geworden, want de kritiek ook uit VU-kringen was niet mals. Een verwijt was bijvoorbeeld dat het niet praktisch was uitgewerkt. Het duurde nog tien jaar voordat dat verwijt gepareerd werd. In 1974 begonnen de discussies over de oprichting van een zogenaamde 'Vrijplaats'. Eerst intern; de groep die zich ermee bezighield bestond uit leden van het Criminologisch Instituut, oud-studenten en twee net afgestudeerde juristen van de UvA die in Bianchi's ideeën waren geïnteresseerd.

Aanvankelijk werd er gedacht aan een alternatieve gevangenis waar het voor de dader mogelijk zou zijn de verantwoordelijkheid voor het gepleegde delict op zich te nemen en boete te doen voor het misdreven kwaad. Reeds spoedig werd het plan gewijzigd in een alternatief Huis van Bewaring door Bianchi, Vrijplaats genoemd, met daaraan verbonden ook een andersoortige rechtsprocedure. Delinquenten zouden in deze Vrijplaats tot een conflictoplossing of regeling moeten kunnen komen waarna van buitenaf (Openbaar Ministerie, Rechter) goedkeuring zou moeten volgen.

Na een aantal discussies werd het idee door Bianchi verder uitgewerkt in een 'Konseptontwerp Vrijplaats'. Kernpunten waren daarin: De noodzakelijke terugkeer van de verdachte als subject in het strafproces; de mogelijkheid tot onderhandeling met het O.M. en de geleedeerde; de voorwaarde van een Vrijplaats om tot dergelijke onderhandelingen te komen; een conflictoplossing die tot stand komt door een overeenkomst; het aanbieden van een schadevergoeding; het vrijwillig aanvaarden van een 'straf' (geldboete, boetedoening) dan wel een 'maatregel' (zich vrijwillig onder behandeling stellen bijvoorbeeld). Voor de Vrijplaats werd nadrukkelijk gedacht aan een (leegstaand) kerkgebouw. Een kernpunt was het uitgaan van een twee-systemen-systeem: het naast elkaar bestaan van de strafrechtspleging en het voorgestelde onderhandelingsstelsel.

Een notie in het 'konseptontwerp' dat voorlopig weinig aandacht kreeg in de groep was dat in tegenstelling tot consensus in normen en waarden waarop het bestaande strafrechtstelsel is gebaseerd, in het alternatieve systeem dissensus is ingecalculiseerd en dat er ook verschillende dissente mogelijkheden van conflictoplossing bestaan. 'Met name biedt het alternatieve systeem meer mogelijkheden om de normatieve inzichten en de belevingen van het normatieve systeem der lagere sociale klassen meer tot zijn recht te laten komen' merkte Bianchi op in zijn 'Konseptontwerp'.

Uit de Vrijplaats-werkgroep rezen veel twijfels en vragen over de 'haalbaarheid', de praktische realiseerbaarheid van het idee. Twee leden van de groep schreven een tegennota. De vragen werden gedeeld en aangevuld door een aantal deskundigen uit de strafrechtspleging die werden geraadpleegd, onder andere Langemeijer (oud-P.G. Hoge Raad, Asscher (Pres. Rechtbank A'dam, Grosheide (Advocaat; hoogleraar) Abspoel (OvJ).

In een discussie over die (schriftelijke) reacties kwam de wens naar voren de vrijplaats/onderhandelingsmogelijkheden én de alternatieve straffen in de toen geldende strafrechtspleging (1975) uit te breiden. Hoewel in een tussentijdse balans van oktober 1975 wordt gesteld dat de Vrijplaats als apart concreet uit te werken idee niet langer het aandachtspunt dient te zijn en dat essentieel is de herwaardering van de positie van de verdachte in het strafproces van rechtsobject naar rechtssubject, gaat de groep in gewijzigde samenstelling onverdroten voort met het realiseren van een Vrijplaats. Er worden concrete uitwerkingen gemaakt van de interne organisatie, de financiering en de verzorging, van de intake en de begeleiding van de bewoners van de Vrijplaats. En van de onderhandelingen met Justitie. De Raad van Kerken wordt benaderd voor een kerkgebouw of een klooster om de mogelijkheden na te gaan van een permanente kerkdienst. Er wordt contact gezocht met Minister van Justitie Van Agt voor de toestemming voor een vrijplaatsexperiment in een kerk of klooster en voor juridische en sociale voorzieningen. Het Departement van Sociale Zaken wordt gevraagd om in het levensonderhoud van de bewoners van het experiment te voorzien. Van Agt zegde toe contact op te nemen met de P.G. in het ressort Amsterdam. De val van het kabinet, begin 1977, verhinderde dat. Het ministerie van CRM had principiële bezwaren tegen financiering uit de Bijstandswet. Ze concludeerde dat de noodzaak van de kosten van verblijf in de Vrijplaats voor de Bijstandswet niet aantoonbaar zijn.

Een gedeelte van de groep was voorstander voor het oprichten van een Vrijplaats zonder toestemming van Justitie. Er werden plannen gemaakt voor een televisieproductie over het Vrijplaatsproject met de bedoeling de publieke opinie bekend te maken met het idee en tevens ook het juridische idee waarop de uitvoering ervan steunt (art. 123 lid 2 WvSr) een bredere bekendheid te geven waardoor Justitie niet zonder motivering zou kunnen ingrijpen. Op een later tijdstip is inderdaad door de IKON een korte documentaire uitgezonden over historische vrijplaatsen, aangevuld met een discussie over vrijplaatsen tussen Bianchi en de toenmalige Hoofdofficier in Utrecht genaamd Herstel.

Voorlopig hoogtepunt toen in de pogingen het idee meer bekendheid te geven was een symposium onder de titel 'Binnenlands Asylrecht' in de Amsterdams kerk de Duif, de plaats waar indertijd de eerste gastarbeiders die werden bedreigd met uitzetting hun toevlucht hadden gezocht. Ondanks de krachtige pleidooien van Bianchi was het resultaat van deze dag betrekkelijk gering, mede door de gereserveerde houding van de hoogleraar canoniek recht Huysmans en ook van de (asylrecht)advocaat Bennekom die meenden dat art 123 lid 2 WvSR geen afdoende bescherming bood aan asylzoekers in kerkgebouwen en ook niet aan delinquenten. En dat men er rekening mee diende te houden dat het concept 'binnenlands asylrecht' fundamenteel in strijd is met het Nederlandse Constitutionele stelsel.

Ondanks een uiteenlopende beoordeling van het symposium en de verschillen in opvattingen over de verder te volgen strategie werd besloten te gaan praten met de Leerhuisgroep van de lector Judaica/Talmudica Aschkenasy. Een deel van Vrijplaatsgroep ging met de Leergroep in zee. In 1980 werden concrete plannen uitgewerkt voor een Vrijplaats waarbij de Vrijplaatsgroep voor de juridische, psychologische en organisatorische taken mensen zou leveren en de Leerhuisgroep voor de sociale en huishoudelijke taken. Om de zaken concreter te maken en om praktische problemen te onderkennen werden casussen uitgespeeld en bediscussieerd.

Uiteindelijk strandde de samenwerking op het verschil in klimaat tussen beide groepen: aan de ene kant gericht op strafrechtshervorming vanuit een politieke motivatie en anderzijds gericht op herstel van menselijke relaties op basis van het joods-religieuze 'tesjoeva' (omkeer) concept. Maar ook op onduidelijkheden in het Vrijplaatsconcept en op verschil in visies ten aanzien van delict, dader en slachtoffer. Er werden vervolgens nog pogingen gedaan een Vrijplaats van de grond te krijgen samen met de leefgemeenschap van het Rosenstock-Huessy Huis te Haarlem en met de afdeling reclassering van het Leger des Heils, maar ook deze pogingen liepen op niets uit.

Inmiddels was ook het politieke klimaat voor een Vrijplaats sterk verslechterd, onder andere door rigoureuze bezuinigingen van de overheid en door het gebruik van het begrip 'Vrijplaats' in de publieke discussie over de krakersbolwerken als 'de Grootte keyser' en de 'Hoek Vondelstraat'. In 1980 werkte Bianchi zijn ideeën rond de Vrijplaats en over een meer gelijkwaardige positie van dader en slachtoffer bij de afhandeling van delicten uit in zijn boek 'Basismodellen in de Kriminologie' en vijf jaar later in zijn boek Gerechtigheid als Vrijplaats.

Intussen was duidelijk geworden dat het op termijn realiseren van Vrijplaatsen waaraan ook onderzoek gekoppeld kon worden niet meer als doel kon dienen voor het Criminologisch Instituut dan wel de afdeling Criminologie, zoals het intussen heette.

De ontwikkeling van het Herstelrecht in Nederland

Door Joost Oude Groen

Herstelbemiddeling en mediation tussen dader en slachtoffer raken inmiddels ingebed in het strafrecht, nadat er heel lang weinig belangstelling voor was. Zo nu en dan waren er wel pogingen, zoals de werkgroep Dading in 1990 waaraan Gert-Jan Slump (één van onze oprichters) en Mieke Emmen (beide VU alumni) hebben meegewerkt en verslag van hebben gedaan. Door geldgebrek is dit project indertijd een zachte dood gestorven. Een andere poging was Herstelbemiddeling in 1997 in Den Haag. Ondanks de boeken van Bianchi in de jaren negentig over Vrijplaatsen kwam pas met het begrip Herstelrecht rond de eeuwwisseling de belangstelling op gang.

Het begrip Herstelrecht was al eerder ontstaan in Nieuw Zeeland toen bij conflicten en delicten tussen Maoris, de oudste bewoners van het land werd teruggerepen op hun eigen oude wijze van conflictbeslechting: de onderhandeling tussen partijen. Het werd meer algemeen ook gebruikt bij maatschappelijke problemen daar, wat uitmondde in het uitgangspunt dat mensen met behulp van naasten (en met eventueel professionele begeleiding) hun problemen 'op eigen kracht' zouden kunnen oplossen. Door de propaganda van o.a. Ted Wachtel verspreidde het idee zich naar Australië, Canada, Groot-Brittannië en naar niet-Engels sprekende landen als België en Duitsland. Intussen was wel het begrip 'Mediation' doorgedrongen in Nederland dat vooral gebruikt werd bij persoonlijke conflicten en bij civiele rechtsconflicten.

Rond 2000 kreeg ook de Nederlandse belangstelling voor herstelrecht meer vorm. Annemieke Woldhuis schreef in dat jaar voor Defence for Children International een rapport over de strafrechtelijke mogelijkheden (in Nederland) tegen (delinquente) jongeren en noemde als één van de mogelijkheden ook 'herstelbemiddeling'. Een heel belangrijke impuls was de conferentie in 2001 over herstelrecht waar officieel het Nederlands Forum voor Herstelrecht werd opgericht. In datzelfde jaar verscheen in België het eerste nummer van het Tijdschrift voor Herstelrecht, dat in 2003 Belgisch-Nederlands werd en waarin Nederlanders als John Blad en later Bas van Stokkum een belangrijke rol zouden gaan spelen. John Blad was ooit medewerker van Prof. Hulsman van de Erasmus Universiteit, die samen met Bianchi en bijv. Nils Christie (Oslo) in de jaren zeventig al conflictbeslechting door dialoog en onderhandeling als alternatief voor het strafrecht propageerden. Blad had ook de Forumconferentie mee georganiseerd. Het Tijdschrift afficheerde zichzelf als 'spreekbuis van het Forum voor Herstelrecht' en heeft als motto dat de redactie 'stimuleert reflectie op vormen van conflictbeslechting waarbij de betrokkenen verantwoordelijkheid nemen, benadeelden erkend worden en veroorzakers van schade zo veel mogelijk met steun van naasten en maatschappelijke instanties deze herstellen of compenseren'. Het Forum voor Herstelrecht werd opgevolgd door de oprichting van de/onze 'Stichting Restorative Justice Nederland', een naam die aansluit bij de internationale 'restorative justice' beweging met ook een Europese tak.

Het Herstelrecht krijgt in het eerste decennium van deze eeuw vastere voet aan de grond bijvoorbeeld in proefprojecten (o.a. Jongeren Rechtbank) en breidt zich uit ook naar scholen. Op meerdere scholen wordt leerlingen geleerd herstelbemiddeling toe te passen bij onderlinge conflicten en bij overtredingen van schoolregels in plaats van (of naast) sancties van de directie. In Amsterdam werken drie scholen mee aan de ontwikkeling van een standaardmodel voor herstelbemiddeling op scholen. Er is zelfs een Experimenteel Centrum voor Herstelrecht in het Onderwijs (ECHO).

In strafrechtelijke (beleids)kringen blijkt ook een groeiende belangstelling voor de toepassingsmogelijkheden van het herstelrecht. De hoogleraar Tak krijgt een opdracht van het O.M. een rechtsvergelijkende studie te maken van herstelrecht voorbeelden in andere landen, de evaluatie van een proefproject in Amsterdam wordt beschreven door Verberk; er worden 6 arrondissementen aangewezen voor verder onderzoek. En op verzoek van het Ministerie voor Veiligheid en Justitie krijgen de oprichters van Restorative Justice Nederland, Gert-Jan Slump en Anneke van Hoek, een opdracht de mogelijkheden van/voor herstelrecht te inventariseren. Zij

brengen in 2012 meerdere rapporten uit met een visie op, adviezen voor en een inventarisatie van herstelrechtmogelijkheden in Nederland. Ook de Raad voor de Strafrechtstoepassing brengt op verzoek van het Ministerie een beleidsbrief over het onderwerp uit.

Ook wetenschappelijk is er meer belangstelling; naast de artikelen in het Tijdschrift voor Herstelrecht verschijnen ook twee dissertaties over het onderwerp, van Jacques Claassen in Maastricht en Annemiek Wolthuis aan de Open Universiteit. En de Bianchi Stichting voor Herstelrecht reikt om de twee jaar een prijs uit voor het theoretisch en praktisch stimuleren van het Herstelrecht. Meerdere reeds genoemden kregen die prijs: Anneke van Hoek en Gert-Jan Slump namens Restorative Justice, Jacques Claassen, John Blad.

Het rapport van Slump en Van Hoek heeft de mogelijkheid geopend dat wij van Restoratief Justice Nederland de kans hebben gehad om de afgelopen jaren vele tientallen professionals in het gevangeniswezen te kunnen trainen in het slachtoffer- en herstelgericht werken. Die ervaring leerde ons dat het herstelgericht werken qua gedachte en ideologie nauw aansluit bij de wens en behoefte van deze professionals om meer betekenisvol bezig te kunnen zijn met en voor (hun) gedetineerden. Soortgelijke trainingen zouden ook bij politie, O.M. en advocatuur een brede aftrek moeten vinden.

Het aantal bemiddelingszaken is de afgelopen tien jaar gestaag gegroeid naar ongeveer 2000 per jaar maar dit is nog maar het prille begin van wat er mogelijk is en gerealiseerd zou moeten worden. Veel doorverwijzers naar bemiddeling zoals politie, het O.M. en de advocatuur zijn vaak nog onbekend met deze mogelijkheid en voorzover ze er wel bekend mee zijn, blijken ze om verschillende redenen hun cliënten er niet op te wijzen. Daarmee ontnemen ze hen het recht het heft in eigen hand te nemen als ze dat wel zouden willen en dat is een ernstige zaak.

Herstelrecht aan de VU

Door Wim Huisman

Het is een korte voordracht, omdat het moet passen in de pauze tussen twee andere colleges die ik hiernaast geef en ook omdat er eerlijk gezegd (nog) niet veel gebeurd is op de VU met Bianchi's nalatenschap: het herstelrecht. Buiten de VU hebben intussen verschillende leerlingen van Herman (Bianchi) zich met herstelrecht bezig gehouden en/of zich er voor ingezet, met als belangrijke voorbeelden onder andere Gert-Jan Slump en Anneke van Hoek als oprichters van 'Restorative Justice'. Maar ook op de VU is er verandering op komst. Vanuit mijn persoonlijk perspectief wil ik daar iets over zeggen.

Als hoogleraar Criminologie aan de VU ben ik natuurlijk wel opvolger van Bianchi, maar dat is voornamelijk formeel geredeneerd, want intellectueel gezien voel en ben ik dat niet. In dat opzicht ben ik veel meer een opvolger van Henk van de Bunt, die direct na Bianchi kwam. En die was het intellectueel gezien zeker niet. Die was in eerste instantie vooral geïnteresseerd in organisatie-criminaliteit en ik heb mij als zijn student-assistent toen daarbij aangesloten. Mijn eerste grote publicatie, samen met Bert Niemeijer, was dan ook een inleidend overzicht over organisatie-criminaliteit in Nederland en ik ben vervolgens ook gepromoveerd op een dergelijk onderwerp.

Dat de ideeën van Bianchi niet meer werden gevolgd, had ook met de tijdgeest te maken: de 'vrije' jaren 70 waren al weer een tijdje voorbij, de criminologie aan de universiteiten had het zwaar, ook door de bezuinigingen in de rechtenfaculteiten en het criminologisch onderzoek werd erg (beleids)pragmatisch. Ook de persoon van Bianchi speelde een rol; onder collega-criminologen stond hij bekend als een erudiete maar wat wereldvreemde hoogleraar die obsessief tegen de strafrechtspraktijk was en vooral tegen gevangenen. Henk van de Bunt was juist gepromoveerd op 'de Officier van Justitie', had goede banden met de politie en het departement, -hij was zelfs enkele jaren directeur van het WODC- en in de termen van Bianchi dus zeer gouvernementeel. Hij was ook, in tegenstelling tot Bianchi, vooral geïnteresseerd in etiologie, de oorzaken van misdaad.

Uiteindelijk ben ik toch nog wel een beetje door Bianchi beïnvloed. Als student behoorde ik in 1994 tot de laatste groep die het keuzevak 'Alternatieve conflictoplossing' volgde dat Bianchi na zijn emeritaat nog een paar jaar heeft gegeven. Het ging natuurlijk vooral over de Vrijplaats als onderhandelingsruimte, over Herstelrecht en over zijn bezwaren tegen de gevangenis. Het college eindigde hij vaak met de kreet: "Opsluiten is gemeen, het is gewoon gemeen!", soms gecombineerd met stampvoeten. Het maakte wél indruk.

Toen ik hoogleraar werd aan de VU moest ik een tekstje schrijven over de betekenis van het bijzondere (christelijke) karakter van de VU voor de vervulling van mijn leeropdracht en ik moest daarbij onvermijdelijk denken aan de religieus geïnspireerde opvattingen van Herman over hoe om te gaan met delinquenten. Vanuit die inspiratie heb ik onder andere het initiatief genomen voor een themanummer van het Tijdschrift voor Criminologie over levensbeschouwing en criminaliteit.

Ook in het onderwijs heeft het werk van Herman een plaats, onder andere in mijn colleges Inleiding Criminologie en de colleges Preventie en Straffen van Marc Schuilenburg. Daartoe heb ik nog eens de publicaties van Bianchi doorgelezen en het viel me op dat zijn standpunten minder extreem waren dan ik me herinnerde en zoals ze meestal werden voorgesteld. Als voorbeeld denk ik aan zijn beroemde/beruchte artikel over Gouvernementeel en Non-Gouvernementeel Criminologie dat achteraf gezien een redelijk en herkenbaar perspectief behelst.

Door zijn vertrek naar Friesland lag het contact niet meer zo voor de hand, maar Herman hield nog wel contact met de VU via de studenten van CDP en de alumni van CSP (Crime Still Pays). Bij een jubileum van CDP waar Bianchi één van de sprekers was, kreeg ik weer contact met hem en dat werd versterkt op de alumnibijeenkomsten van CSP die Bianchi regelmatig bezocht, vergezeld van zijn secondanten/broeders Geersing en Klinkhamer. Via hen werd ik ook in kennis

gesteld van de Herman Bianchi Stichting die ter bevordering van het Herstelrecht in het leven was geroepen en die de intellectuele en materiële erfenis van Bianchi zou gaan beheren.

Hoewel nu de intellectuele erfenis van Bianchi vooral gericht is op het Herstelrecht moet ik vaststellen dat die breder is dan gedacht. Ook anderen hebben vandaag al geconstateerd dat zijn bijdrage aan de Historische Criminologie in Nederland niet te onderschatten is, niet alleen initiërend maar ook inhoudelijk (bijv. door zijn boek Basismodellen in de Criminologie) en begeleidend bij verschillende promoties. Ook heeft de hedendaagse stroming Culturele Criminologie wortels in het kritische werk van Herman. Verder past de belangstelling van Herman voor vrijplaatsen en aan andere culturen ontleende systemen van conflictoplossing goed bij ons onderzoek naar de beperkingen van het internationaal strafrecht als reactie op ernstige mensenrechtenschendingen. Als laatste kan hier worden genoemd de Positieve Criminologie, waarvan Marc Schuilenburg in het vroege werk van Bianchi al aanzetten dan wel sporen ontdekte. Hij zal daar zelf meer over zeggen.

In de goede contacten met de Herman Bianchi Stichting is het idee ontwikkeld om op de VU te komen tot een bijzondere leerstoel Herstelrecht, ook als eerbetoon aan de nalatenschap van Bianchi op de VU. Door mijn belangstelling voor het strafrecht en privaatrecht naast de criminologie en onze unieke Masteropleiding International Crimes and Criminology is daarbij langzamerhand het onderwerp enigszins verschoven van herstelrecht in nationale context naar 'restorative justice' in de internationale context van conflictbeslechting en vredesonderhandelingen na ernstige mensenrechtenschendingen en gewapende conflicten.

Binnenkort zullen nadere mededelingen over deze Bijzondere Leerstoel kunnen worden gedaan.

De actualiteit van Bianchi

Door Marc Schuilenburg

Bianchi heb ik persoonlijk niet gekend, maar ik ken wel zijn boeken. Ik haak dan ook aan bij een opmerking, een stelling uit zijn boek 'Waar en waarom misdaad' uit 1958. (Amsterdam, NV Noordhollandse Uitgeversmaatschappij). Hij zegt daar dat het veiligheidsbeleid in Nederland lijdt aan een ongebreidelde 'bestrijdingsbegeerte' en dat de criminologie daarin mee gaat. Het is een opmerking die meer dan in 1958 nog steeds geldt: politiebevoegdheden dijen steeds meer uit, inclusief bij zero-tolerance behorende maatregelen als preventief fouilleren, er wordt om hogere minimumstraffen gevraagd; het 'straffende' bestuursrecht (quasi-strafrecht) steekt steeds meer de kop op; het aantal particuliere beveiligers en buitengewone opsporingsambtenaren neemt nog steeds toe en buurtwachten schieten als paddenstoelen uit de grond. Tamelijk nieuwe technieken als camerabewaking breiden zich steeds verder uit, digitale surveillance dringt diep door in het dagelijks leven, steeds meer verschillende vormen van gebiedsverboden worden opgelegd en kunnen worden gecontroleerd.

Die 'bestrijdingsbegeerte' vindt zijn oorsprong bij Thomas Hobbes, die schreef dat met het 'Sociaal Contract' een overheid in het leven wordt geroepen die verantwoordelijk is voor de veiligheid en bescherming van burgers. In de laatste decennia hebben echter tal van ontwikkelingen dat beeld van veiligheid aan het wankelen gebracht. In de literatuur wordt er op gewezen dat niet het monopolie van de overheid maar de versplintering van (de zorg voor) de veiligheid de nieuwe realiteit is. Naast de overheid houden nu ook energiebedrijven, woningcorporaties, zorginstellingen, verzekeraars, winkeliers en burgers zich bezighouden met de veiligheid in de samenleving. Consequentie van dit alles is dat de verantwoordelijkheid voor de veiligheid niet meer berust bij één partij maar verdeeld is over meerdere partijen, zowel publiek als privaat. De overheid en dus de politie is daar nog maar één van. (Hybride veiligheidsmodel)

De aanzet voor deze ontwikkeling is al gegeven in 1977 in het rapport 'Politie in Verandering'. Het rapport was een antwoord op de ingrijpende sociale en culturele veranderingen in de jaren zestig en beginjaren zeventig in de Nederlandse samenleving. De hiërarchische status van autoriteiten werd minder vanzelfsprekend en in de nieuwe 'vaderloze' maatschappij was een andere visie nodig op de functie en rol van de politie. Dit rapport heeft de basis gelegd voor een ingrijpende breuk met de traditionele opvatting ('wetshandhaving') van de politiefunctie. De politie diende zich te gaan bezighouden met het welzijn van de burgers en de samenleving door optimaal te integreren in de gemeenschap waarin de politiezorg wordt uitgeoefend (o.a. 'wijkpolitie').

De uitgangspunten van het rapport zijn nog wel steeds zichtbaar ook al wordt het 'sociale' nu veel breder geïnterpreteerd, maar vanaf begin jaren negentig vindt er onder druk van de stijgende criminaliteitscijfers en een zakelijker benadering een belangrijke verschuiving plaats. De maatschappelijke rol van de politie verdwijnt naar de achtergrond. Ondanks het feit dat in de nieuwe beleidsvisie het bestaan van de 'netwerksamenleving' wordt beaamd en het uitvoeren van politietaken steeds meer op netwerken en knooppunten wordt gericht, is er een veiligheidsbeleid ontwikkeld dat niet langer op het versterken van het sociaal weefsel inzet maar op het 'controleren' van gemeenschappen (policing of communities of community policing). In dit alles wordt het begrip 'veiligheid' synoniem met het bestrijden van 'onveiligheid' met een sterke nadruk op verbieden, afschrikken en beboeten. Het contrast tussen de positieve insteek van 'Politie in Verandering' (met daarin de nadruk op het laten ontstaan van veiligheid) en het huidige veiligheidsbeleid met daarin de nadruk op het bestrijden van onveiligheid, lijkt groter dan ooit.

Het huidige veiligheidsbeleid met een sterke nadruk op straffen en doorpakken leidt echter tot tal van paradoxen. Zo loopt de sterk punitieve toon van het beleid uit de pas met de feitelijke verbetering van de veiligheid in Nederland: de geregistreerde criminaliteit loopt al jaren terug, het aantal meldingen van slachtoffers ook, evenals het aantal gedetineerden in gevangnissen en huizen van bewaring. Een tweede paradox is dat het oordeel van de burgers over het functioneren van politie niet positiever is geworden, ondanks de daling van de criminaliteit en van

het aantal slachtoffers. Een volgende paradox is dat burgers zich niet zo veilig voelen als men op basis van objectieve cijfers zou mogen verwachten. Er is een duidelijke discrepantie tussen beleefde veiligheid en objectieve veiligheid.

De vraag die ons (en de beleidsmakers) bezig houdt is: hoe kan het vertrouwen in de overheid worden terug gewonnen en de veiligheidsgevoelens onder burgers worden versterkt? Daarvoor richt ik mij op wat wordt aangeduid als 'positieve veiligheid': het creëren van veiligheid door positieve gevoelens als verbinding en geborgenheid te versterken. Het gedachtengoed van Foucault c.s. is maatgevend voor deze affirmatieve aanpak. Gevoelens van verbinding en geborgenheid hoeven niet perse hecht te zijn, het gaat om 'sociale cohesie', het gevoel dat men bij een gemeenschap hoort, dat men er voor elkaar toe doet en er belangstelling is voor elkaars behoeften. Dit kan in negatieve zin leiden tot uitsluiting van andere groepen en personen maar in positieve zin ook aanzetten tot het aanspreken van positieve deugden en verantwoordelijkheidsgevoel onder mensen. Deze positieve effecten versterken (een gevoel van) veiligheid. Concreet kan hierbij worden gedacht aan hoe informele netwerken op wijkniveau opvang en zorg bieden, maar ook hoe rolmodellen uit de sport, muziek, dans, mode of religie als mentor kunnen dienen voor risico-jongeren in wetsbare wijken. Een ander voorbeeld is het project Politiekids waarin kinderen tussen zes en tien jaar op een positieve manier kennismaken met het werk van de politie door kleine klusjes mee uit te voeren.

Het bestrijden van onveiligheid is fundamenteel iets anders dan het creëren van veiligheid; je hebt een andere taal nodig en andere instrumenten, kortom en andere manier van denken. Meer opbouwen van sociale netwerken waarin burgers niet alleen geborgenheid en zekerheid ervaren maar ook als gelijkwaardige partners serieus worden genomen. Het gaat dan dus niet alleen om onkruid wieden maar ook om bloemetjes planten.

Herman Bianchi in fragmenten

Door Kees Sluys

Ik studeerde sociologie aan de VU in de jaren zeventig (dat kon toen nog!). Na het kandidaatsexamen werden we geacht voor een bepaalde 'differentiatie' te kiezen, zoals dat toen heette. De meesten van mijn studievrienden kozen voor bedrijfssociologie, een paar voor planologie en sociologie van de hulpverlening.

Ik was een van de weinigen die naar criminologie, naar Bianchi ging. Geen idee wat er ik later mee zou moeten doen, maar het leek me gewoon het **meest interessant**.

Dat bleek. Wat een leuke man, die Bianchi. Geweldige verteller, veel over geschiedenis, Albigenzen.... ketters, ... en alles uit het hoofd. Heerlijk. En wat een bevlogenheid!

Hoewel ik na mijn afstuderen nooit in 'het vak' ben terechtgekomen volgde ik de ontwikkelingen nog wel een beetje. En toen in 1980 Bianchi's lang aangekondigde *Basismodellen* verscheen, schafte ik het boek onmiddellijk aan. Ik vond het mooi. Oneindig veel boeiender dan zo'n typisch Amerikaanse introductie als Don Gibbons' boek *Society, Crime and Criminal Careers*, dat ik jaren eerder had moeten doorworstelen.

Niet veel later kwam ik bij de *VPRO Gids* terecht. Toen Bianchi, vijf jaar na zijn emeritaat, in 1992 in het 'Marathoninterview' zou optreden, schreef ik uiteraard een begeleidend stuk in de *VPRO Gids*.

Ik citeerde Bianchi daarin uit het *Liber Amicorum* (dat ik uit belangstelling ook had aangeschaft): 'Misschien had ik mijn werk eens wat vaker aan andere mensen moeten laten lezen. Misschien hadden de echt ernstige fouten dan vermeden kunnen worden, maar nee, ik ben achteraf toch blij dat ik dat niet gedaan heb. Nu ligt de hele persoon Bianchi erin.'

Het leek mij een niet geheel valide argument.

Daarom besloot ik mijn stukje met de woorden: 'Het zijn opmerkelijke inzichten voor iemand die wetenschap wil bedrijven.'

Soms kwam ik **Bianchi's** naam nog tegen in de krant, ik vernam dat hij zich Thomas ging noemen en dat hij met romans en poëzie bezig was.

En het zal ergens in de jaren negentig zijn geweest dat ik hem nog een keer in levenden lijve zag. Ik zat in de tram, zag van een afstandje een oudere man met witte haren en een bril, en realiseerde me opeens: Hé, dat moet Bianchi zijn!

Vele, vele jaren later, voorjaar 2014, kwam er uit het niets een bericht binnen. De Bianchi Herstelrecht Stichting was op zoek naar iemand die een biografie over Bianchi zou kunnen en willen schrijven, en had als een van de potentiële kandidaten mijn persoon op het oog.

Immers: ik had ooit criminologie gestudeerd én ik had al eens een biografie geschreven: over niemand minder dan Mart Smeets!

Welke combinatie lag meer voor de hand!?

Enfin, in september 2014 begon ik aan deze mooie klus.

Ik heb Bianchi een keer of vijf, zes uitgebreid gesproken. De eerste keer, half september 2014, zag ik hem dan na al die jaren weer eens in levenden lijve.

Op de galerij van Aldlandstate in Leeuwarden, waar hij op de zevende etage een mooie, ruime serviceflat bewoonde, zat hij me in zijn rolstoel al op te wachten.

Het was toch een merkwaardig weerzien. Mijn vroegere hoogleraar, met wie ik buiten colleges en een paar tentamens niet of nauwelijks contact had gehad. Wel was ik ooit met een werkgroepje

bij hem thuis geweest, op het beroemde adres Prinsengracht 1101, waar ook ik ongelooflijk geïmponeerd was geraakt door die magnifieke bibliotheek van hem. Van Meertens had ik nog nooit gehoord, en dat er boven Bianchi nog een zekere Per Jordal huisde, nee, ook daarvan had ik destijds niet het geringste vermoeden. Bianchi kende mij niet meer, maar dat was niet vreemd, want een opvallende student was ik nooit geweest.

Wat wil een biograaf van zijn onderwerp weten?

Alles natuurlijk.

Maar dat lag bij Bianchi nog niet zo eenvoudig.

Hij was al 89, in december 2014 zou hij 90 jaar worden. Zijn geheugen liet hem soms in de steek, en hij herhaalde zich nog al eens.

Wat zijn familie betreft: ja, over zijn vader en zijn moeder en zijn zus vertelde hij wel het een en ander.

Maar over de verdere familie? Eigenlijk niets. Hij had er, zei hij, ook geen belangstelling voor, het interesseerde hem niet.

Hij vertelde dat zonder enige schroom.

Wat voor vrienden had hij vroeger op school? Ik vroeg het hem meermaals, maar antwoord kreeg ik niet.

Wist hij het niet meer, had hij ze niet gehad?

Was Bianchi wel in andere mensen geïnteresseerd, was een vraag die zich soms opdrong.

Al researchend, lezend en de nodige mensen om hem heen sprekend, kreeg ik niet de indruk van een man die heel erg begaan was met de concrete medemens.

Ja, wél met het lot van de tamelijk abstracte medemens. In eerdere geschriften uit de jaren '50 wijdt hij roerende passages aan – onder meer van seksualiteit verstoken – gevangenen.

Maar in het dagelijkse leven leek zijn belangstelling voor mensen doorgaans niet zo groot. **En leek Bianchi toch voornamelijk in zichzelf geïnteresseerd.**

Het is een detail, maar Bianchi liet zich tijdens een van onze gesprekken een keer ontvallen dat hij nooit een fototoestel heeft gehad, en dat hij nooit de lol van fotograferen heeft kunnen inzien. 'Nooit, nooit, nooit!'

Misschien is het een tikkeltje vergezocht, maar het leek mij exact in het plaatje passen.

Namelijk: zélf in het middelpunt staan.

Dat hij in het buitenland zo populair was, leek me bij nader inzien ook in het geheel niet vreemd.

Een paar dagen op zo'n congres gezellig op zijn welsprekende manier het hoogste woord voeren over zijn mooie, radicale ideeën, en na een paar dagen weer weg.

De mensen hadden gewoon de tijd niet om zich aan hem te ergeren.

In dit beeld past – lijkt mij – ook het feit dat hij zich wat het wetenschappelijke werk al snel verveelde.

In een reactie op de bijdragen in *à Tort et à Travers*, het Liber Amicorum voor Bianchi uit 1988, schreef hij bijvoorbeeld:

'Anders dan de meeste criminologen heb ik mij nooit geïdentificeerd met één bijzondere wetenschap en haar methoden: ik heb me nooit jurist gevoeld, nooit socioloog, en ik ben me langzamerhand gaan afvragen of ik me ooit criminoloog gevoeld heb. Ik ervaar elke wetenschappelijke code als een dodelijk keurslijf en al was het alleen al uit verveling, zodra ik enige tijd bezig ben geweest met een bepaalde wetenschappelijke aanpak, ging het me gewoonweg vervelen en sprong ik naar een andere over.'

Maar het moet gezegd: qua inhoud bleef hij wel bij zijn boodschap. Tzedaka, gerechtigheid, onderhandelen tussen dader en slachtoffer, verzoening. En, later: het herstelrecht.

Was Bianchi eenzaam vroeger? Zonder twijfel.

En ja, als jongeman was hij op zoek naar wat oudere mannen, die hem tot geestelijke steun konden zijn. Daarover vertelde hij wel. Hij noemde de Rotterdamse kunstschilder Dolf Henkes, met wie hij tijdens de oorlog in contact kwam, en natuurlijk Piet Meertens, de man die hem na de oorlog min of meer uit de goot opraapte en hem stimuleerde om te gaan studeren. De man aan wie hij eigenlijk alles te danken had. Zijn carrière, zijn woning op de Prinsengracht.... en later de erfenis van Meertens.....

Vanaf de eerste keer dat ik hem interviewde benadrukte Bianchi het enorme belang van vriendschap. Vriendschap met een grote 'V' leek het mij steeds.

Nee, met homoseksualiteit had dat niets te maken.

Ik heb het er tijdens onze gesprekken menigmaal met hem over gehad. Maar steeds was het: je hebt homo's en homoseksuelen.

Hij propageerde een soort platonische liefde tussen twee mannen, zoals die tussen David en Jonathan, in de bijbel.

Nee, hij was niet homoseksueel, eerder biseksueel, zei Bianchi. En kon daarbij wijzen op zijn relatie uit de jaren '50 met Willy Chichou, de vrouw die later naar Amerika emigreerde en die hij daar later nog meermalen zou bezoeken.

Biseksueel?

Toen ik dit Willem de Haan, Bianchi's ex-medewerker, vertelde stond deze perplex. 'Dat hoor ik voor het eerst.'

De Haan vond dit persoonlijke aspect van Bianchi's leven juist 'absoluut essentieel om zijn wetenschappelijke werk te begrijpen'.

Hij verklaarde nader:

'Dat kun je niet begrijpen als je twee dingen niet weet. Ten eerste dat hij religieus geïnspireerd is. En: dat hij homoseksueel is, en diep doordrongen van homodiscriminatie en het gevaar dat homo's altijd weer lopen door de geschiedenis heen. Dat kun je wetenschappelijk sublimeren naar deviantie en deviantietheorieën en reactie op deviantie... zo wordt dat dan allemaal theoretisch ingebed, maar dat is waar het over gaat. Dat is het paradigma. Dat is naar mijn volle overtuiging altijd een drijfveer geweest.'

Naast onze gesprekken bestond er ook geregeld intensief mailverkeer. Vaak was ik nog niet terug uit Leeuwarden of er was al weer een bericht binnengekomen, waarin hij terugkwam op zaken die we hadden besproken.

Op zeker moment ging hij benadrukken dat de biografie alléén over zijn werk moest gaan.

In latere mails, we waren inmiddels in 2015 beland, kwam hij er steeds op terug. Op 30 april: '..... in die biografie moet duidelijk en primair naar voren komen **waarvoor ik geleefd** heb: de strijd voor het Herstelrecht.'

Ik dacht: een biografie gaat over leven én werk, en bleef dus gewoon mijn gang gaan.

En toen, op 8 mei, hij had de eerste versie onder ogen gekregen, leek er opeens een kentering te bespeuren:

'De biografie heb ik nu volledig doorgelezen en ik ben het grotendeels er mee eens.'

Maar een week later, op 15 mei:

'Er is wat roddel aan begin en het eind en dat kan je rustig schrappen. Een biografie mag geen roddelboek worden.'

Later, op 19 juni, nog een waarschuwing:

'Ik wil dat je het thema homosexualiteit van wie ook, uit de hele biografie weghaalt. Dat zijn alleen maar pesterige roddelverhalen, die de biografie geen goed doen.'

Bianchi zat er zo te zien nog steeds duidelijk mee te worstelen.

Ik dacht wel eens: man, waar maak je je nog druk over op je negentigste?

Anderzijds: wie ben ik om te bepalen wat iemand allemaal van zijn leven wil prijsgeven?

Uiteindelijk is het dan toch nog allemaal goed gekomen. Een biografie met aandacht voor zowel de persoon als het werk.

Bianchi was er tevreden mee. Blij zelfs op het laatst.

Toen ik tijdens de uitvaart op 7 januari dit jaar de Sint Bonifatiuskerk in Leeuwarden betrad, stond de kist met de opgebaarde Bianchi links achter, bij de ingang van de kerk opgesteld. Hij lag er vredig bij.

In de kist lag ook een exemplaar van mijn biografie: *Herman Bianchi en zijn levenslange strijd voor gerechtigheid*.

Dat was toch een merkwaardige gewaarwording.